

Ota-Ona Va Bola Munosabatlari Psixologiyasi

Ummatova Sitora Shavkatulloevna

Ilmiy rahbar, Sharof Rashidov nomidagi Samarqand Davlat Universiteti Amaliy psixologiya kafedrasida dosenti Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (pHD), Sitoraummatova5@gmail.com

Jabborova Nazokat Jobir qizi

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand Davlat universiteti Ijtimoiy-siyosiy fanlar fakulteti Amaliy psixologiya Ta'lim yo'nalishi 204-guruh talabasi, nazokatjabborova6@gmail.com

Annotatsiya: Psixologiyada har bir insonning ilk rivojlanishi o'rni bu – oila ekanligi ta'kidlanib o'tiladi. Ya'ni insonning shaxs bo'lib shakllanishi, ijtimoiy muhitga, odamlar orasida o'ringa ega bo'lishida ham oilaning o'rni benihoyat katta. Bugungi maqolamizda mana shu oilalardagi ota-ona va farzand munosabatlari, ota-ona va farzand o'rtasida kelib chiqadigan ziddiyatli vaziyatlar, ularning sabab va oqibatlari nimalardan iboratligi, qanday usullardan foydalanilsa, salbiy munosabatlarni oldini olishimiz mumkinligi haqida gapirib o'tamiz.

Tayanch tushunchalar: Psixologiya, ziddiyat, ijobiy munosabat, oila, nikoh, tarbiya, xulq.

Har qanday ijtimoiy guruhlarning bog'ini oiladan boshlanadi. Shuning uchun ham oila jamiyatning kichik bir bo'g'ini hisoblanadi. Psixologiyada oila – bu biologik, ijtimoiy va psixologik jihatdan bog'langan kishilarning uyushmasi bo'lib, uning a'zolari o'zaro hissiy, axloqiy va huquqiy munosabatlarga ega bo'ladi. Oila nafaqat jamiyatning asosiy hujayrasi, balki inson psixikasining shakllanishida muhim rol o'ynaydigan muhit hamdir.

Oila va nikohning paydo bo'lishiga sababchi omillardan biri, ayniqsa, bizning sharoitimizda, farzand tug'ilishidir. Farzandsiz er-xotin aloqalarini, umuman oilaviy munosabatlarini tasavvur qilish mushkul. Ilmiy manbalar tarixan insoniyat ota-ona va farzandlar munosabatlari o'ziga xos bosqichlar va rivojlanish qonuniyatlarini boshidan kechirganligidan guvohlik beradi. Bashar tarixi shundan dalolat beradiki, zamonlar osha ota-onaning bolaga nisbatan xususiy mulkday qarab, uning ustidan hukmronlik qilishi borgan sari farzand ehtiyojlari bilan hisoblashish, uning barcha istaklarini bajo keltirib, unga cheksiz g'amxo'rlik ko'rsatishgacha bo'lgan munosabatlarga aylangan. Ota-ona – bola munosabatlarini agar tarixiy davrlarga bo'ladigan bo'lsak, ota-onaning bolaga yondoshuv usullari bo'yicha qator bosqichlarni boshdan kechirganligini ko'rish mumkin.

Ota-ona va farzand o'rtasidagi munosabatlar inson hayotining eng muhim psixologik va ijtimoiy jihatlaridan biridir. Bu munosabatlarning sifatiga qarab, farzandning shaxsiyati, o'ziga bo'lgan ishonchi va kelajakdagi hayotga yondashuvi shakllanadi. Ota-ona va farzandlar o'rtasidagi munosabatlar ular orasidagi muloqot, hurmat, tushunish va ishonch vositalari bilan bog'liq. Ota-ona va farzand o'rtasidagi munosabatlarda asosiy o'rinni muloqot ya'ni kommunikatsiya egallaydi. Buni oilaning kommunikativ funksiyasida ham ko'rishimiz mumkin.

Oilaning kommunikativ vazifasi oila a'zolarining o'zaro muloqot va o'zaro tushunishga bo'lgan ehtiyojini qondirishga xizmat qiladi. Psixologik tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, turli ijtimoiy yo'nalganlik, ustanovkalar, hissiy madaniyat, odamning axloqiy, ma'naviy va psixologik salomatligi — oiladagi o'zaro, ichki muloqot xarakteri, oiladagi katta a'zolarining muloqotda psixologik ustanovkalarni namoyon qilishlari, oiladagi axloqiy-psixologik iqlimga to'g'ridan to'g'ri bog'liqdir. Insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida fan-texnika taraqqiyotining yuksalib,

odamlarning kundalik hayotining urbanizatsiyalashuvining (radio, televideniye, video, kompyuter va boshqalar) ortib borishi, oilalarning tobora nuklearlashib borayotganligi bilan oilaning kommunikativ vazifasining ahamiyati, oila a'zolarining bir-birlari bilan «odamlarcha» suhbatlashib olishning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Bu o'rinda o'zbek oilasining o'ziga xos xususiyati: ko'p avlodlilik, ko'p farzandlilik kabilar bunday oilalar a'zolari o'rtasida o'zaro muloqot to'laroq amalga oshishiga asos bo'ladi, ularning o'zaro muloqotga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishda muhim rol o'ynaydi. Biroq so'nggi yillarda ba'zi oilalarda ota-onalar va bolalar o'rtasida muloqotning kamligi, bir-biriga e'tiborning pasayishi, oila a'zolari o'rtasida fikr erkinligining cheklanganligi (ayniqsa qishloq oilalarida), holatlari ham mavjud, hatto oiladagi o'zaro munosabatlarning yomonlashuvi natijasida oila a'zolarining ayrimlarida stress (asabiy tanglik), suitsid (o'z joniga qasd qilish) kabi noxush holatlarning kelib chiqishi ham kuzatilmoqda. Bunday noxushliklarning oldini olish uchun eng avvalo oila a'zolari o'rtasida oshkora, yaqin, o'zaro tushunishli, ishonchli muloqotning amalga oshishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, lozim bo'lsa, bu borada, yoshlarga tegishli bilimlarni berish aholi uchun psixologik maslahatxonalar faoliyatini yo'lga qo'yish, treninglar tashkil etish, «Ishonch telefonlari», «Qalb markazlari» kabilarni tashkil etib, ular faoliyatini takomillashtirish lozim.

Ota va onaning farzandiga vaqt ajratishi ular orasidagi munosabatni mustahkamlashga, mehr va ishonchni mustahkam bo'lishiga yordam beruvchi zaruriy shartlardan biri hisoblanadi. Ota-ona va farzand o'rtasidagi munosabatlar farzandning jismoniy, aqliy va ruhiy rivojlanishi uchun muhim omildir. Bolalar ota-onalari bilan vaqt o'tkazish orqali o'zlarini sevilgan, qo'llab-quvvatlangan va xavfsiz his qiladilar. Shu sababli, ota-onaning farzandiga vaqt ajratishi nafaqat mehr-muhabbatni mustahkamlaydi, balki uning shaxs sifatida shakllanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Farzandga vaqt ajratishning muhim jihatlari.

1. Farzandni eshitish va tushunish.

Farzandlar ota-onalarining e'tiboriga muhtoj. Ularning fikrlarini eshitish, muammolariga quloq tutish ishonchli munosabatlarni rivojlantiradi. Har kuni kamida 15-30 daqiqa faqat farzand bilan suhbat qurish unga ruhiy dalda bo'lishi mumkin.

2. Birga sifatli vaqt o'tkazish.

Televizor yoki telefon qarshisida emas, balki faol muloqotda bo'lish muhim. Oila a'zolari bilan sayr qilish, stol o'yinlari o'ynash yoki birgalikda kitob o'qish kabi mashg'ulotlar yaqinlikni oshiradi.

3. Farzandning qiziqishlariga e'tibor berish

Farzand sport, san'at yoki boshqa faoliyat bilan shug'ullansa, ota-ona uning yutuqlari va qiziqishlariga qiziqishi lozim. Uning mashg'ulotlarida ishtirok etish yoki ular haqida suhbatlashish ota-onaga nisbatan hurmat va ishonchni mustahkamlaydi.

4. Dasturxonda birga bo'lish.

Oila a'zolarining har kuni kamida bir marta birga ovqatlanishi, ochiq muloqot qilishga va oilaviy rishtalarni mustahkamlashga yordam beradi. Ovqat vaqtida telefondan foydalanmaslik, faqatgina o'zaro suhbatga e'tibor qaratish lozim.

5. Farzand tarbiyasiga ota ham, ona ham mas'ul.

Ko'pincha bolani tarbiyalash onaning vazifasi deb qabul qilinadi, lekin ota ham faol ishtirok etishi kerak. Ota-onaning har ikkisi bolaga mehr ko'rsatishi, uni o'zining kelajagi uchun tayyorlashi lozim.

Ota-onaning farzandga ajratgan vaqti uning hayotdagi yutuqlariga va shaxs sifatida shakllanishiga bevosita ta'sir qiladi. Shu bois, bandlikdan qat'i nazar, har bir ota-ona farzandiga vaqt ajratishi zarur.

Ota-ona va farzand o'rtasidagi munosabatlarda ba'zan tushunmovchilik va ziddiyatlar yuzaga kelishi tabiiy holatdir. Bunday kelishmovchiliklar farzandning yoshiga, oilaviy tarbiya uslubiga va

shaxsiy xususiyatlariga bog'liq bo'lishi mumkin. Muhimi, bu ziddiyatlarni qanday hal qilishni bilishdir.

Ziddiyatlarning asosiy sabablari.

1. Avlodlar o'rtasidagi tafovut.

Ota-ona va farzandning dunyoqarashi, qadriyatlari va hayotga yondashuvi bir-biridan farq qiladi. Katta avlod an'anaviy tarbiyaga urg'u bersa, yosh avlod erkinlik va mustaqillikka intiladi.

2. Tarbiyadagi qattiqqo'llik yoki befarqlik.

Juda qattiq tartib-intizom yoki, aksincha, haddan tashqari erkinlik berish ziddiyatlarga sabab bo'lishi mumkin. Farzand mustaqil qaror qabul qilish huquqiga ega bo'lishni xohlaydi, lekin otalar buni nazorat qilishga intiladi.

3. Ta'lim va kasb tanlovi bo'yicha kelishmovchilik.

Ba'zan otalar farzandining qiziqishlarini inobatga olmasdan, unga o'z istaklarini yuklashadi. Bu esa farzandning noroziligiga va o'z taqdirini boshqarish istagiga qarshi chiqishga olib keladi.

4. Do'stlar va tashqi muhit ta'siri.

Farzand o'z tengdoshlaridan ta'sirlanib, otalar fikriga qarshi chiqishi mumkin. Otalar esa bu do'stlikni noto'g'ri deb baholashi yoki bolalarining noto'g'ri yo'lga kirishidan xavotir olishi mumkin.

5. Moliya va moddiy ta'minot masalalari.

Farzand moddiy jihatdan otalariga qaram bo'lsa, u o'z istaklarini amalga oshira olmasligi mumkin. Ayrim otalar esa farzandining talablarini haddan tashqari ko'p deb hisoblab, ularni qondirishni ortiqcha deb bilishadi.

Ziddiyatlarni hal qilish yo'llari.

➤ Ochiq va samimiy muloqot qilish.

Farzandning fikrlarini tinglash va unga o'z fikrini erkin ifoda etishga ruxsat berish lozim. O'zaro tushunish uchun har ikki tomon murosaga tayyor bo'lishi kerak.

➤ Hurmat va ishonchni mustahkamlash.

Ota-ona farzandining shaxsiy hayoti va qarorlarini hurmat qilishi kerak. Farzand esa otalarining tajribasini qadrlab, ularning maslahatlarini e'tiborga olishi lozim.

➤ Kelishmovchilikni tortishuvga aylantirmaslik.

Har qanday muammoni baland ovoz bilan emas, balki tinch muhokama qilish kerak. Hissiyotlarga berilmay, vaziyatni mantiqan tahlil qilish muhim.

➤ Farzandning qiziqishlarini inobatga olish.

Ta'lim, kasb yoki shaxsiy hayotga oid qarorlarni farzand bilan birga muhokama qilish lozim. Ota-ona o'zining hayotiy tajribasi bilan yordam berishi, lekin bosim o'tkazmasligi kerak.

➤ Oila ichidagi mehr-muhabbat muhitini saqlash.

Oilaviy tadbirlar, birgalikda vaqt o'tkazish va farzandning hayotiga qiziqish bildirish muhimdir. Otalarining mehribonligi va qo'llab-quvvatlashi har qanday ziddiyatni oldini olishga yordam beradi.

Ota-ona va farzand o'rtasidagi ziddiyatlar tabiiy jarayondir. Muhimi, bu kelishmovchiliklarni to'g'ri hal qilish va o'zaro hurmatni saqlab qolishdir. Agar otalar farzandining his-tuyg'ularini tushunishga harakat qilsa, farzand esa otalarining tajribasiga quloq solsa, munosabatlar iliq va do'stona bo'ladi.

Xulosa sifatida aytsak, otalar va farzand o'rtasidagi munosabatlar inson hayotining eng muhim rishtalaridan biri bo'lib, bu munosabatlar mehr, hurmat va ishonch asosida qurilishi lozim.

Farzandning jismoniy va ruhiy rivojlanishi bevosita ota-onaning unga qanday munosabatda bo'lishiga bog'liq. Ota-ona farzand tarbiyasida nafaqat uni moddiy ta'minlash, balki unga ma'naviy yo'l-yo'riq ko'rsatish, mehr-muhabbat va qo'llab-quvvatlashni ham unutmasligi kerak. Farzand esa ota-onasining mehnatini qadrlab, ularning maslahatlarini e'tiborga olishi lozim. Ziddiyatlar tabiiy holat bo'lsa-da, ularni oqilona muloqot orqali hal qilish muhim. Hurmat va tushunish asosida qurilgan oilaviy munosabatlar nafaqat farzandning baxtli bolalik kechirishi, balki uning kelajakda jamiyatda muvaffaqiyatli inson bo'lib shakllanishiga ham yordam beradi. Shunday ekan, ota-ona va farzand bir-birlarini tinglab, tushunib, birgalikda vaqt o'tkazishlari, mehr-muhabbat va ishonch muhitini yaratishlari kerak. Zero, mustahkam oilaviy munosabatlar farovon va baxtli hayotning poydevoridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. OILA PSIXOLOGIYASI: Darslik. Pedagogika oliygohlari talabalari uchun. Muallif: V.M.Karimova. – 2007. – 316 b.
2. Oila psixologiyasi: Akad. Litsey va kasb-hunar kollejlari o'quvchilari uchun o'quv qo'l. / G. B. Shoumarov, I. O. Haydarov, N. A.Sog'inov va boshq.; G'. B. Shoumarovning tahriri ostida; O'zbekiston Respublikasi oliy va o'rta-maxsus ta'lim vazirligi, O'rta maxsus, Kasb-hunar ta'limi markazi. — T.: «Sharq», 2010. — 296 b.
3. M. Fayziyeva, A. Jabborov. «Oilaviy munosabatlar psixologiyasi ». « Yangi asr avlodi» nashriyoti, 2007.
4. S.Sh.Ummatova. Oila psixologiyasi: O'quv qo'llanma. Samarqand: SamDU nashriyoti-2024.
5. Akramova F. A. Oilada sog'lom psixologik muhitni tarkib toptirish jamiyat barqarorligining asosi sifatida. Zamonaviy ta'lim, 2017.